

Бисмиллаҳир роҳманир роҳийм

Ул фирдавс макон ва жаннат ошиён [Бобур] воқеаларидан нимани билсангиз, ёзингиз, деган буйруқ бўлганди. Ҳазрати фирдавс макон фоний дунёдан боқий дунёга йўл олганларида, бу ҳақир [Гулбаданбегим] саккиз ёшда эди, шу сабабли бўлиб ўтган воқеаларнинг камроқ қисми хотирамда қолган эди. Подшоҳнинг амрига биноан, нимаики эшитган ва хотирамда қолган бўлса, қоғозга туширдим.

Бу китобчанинг бошида ҳазрати подшоҳ отамнинг бошдан кечирганлари ёзилади. Гарчи бу сўзлар ҳазрати подшоҳ отамнинг «Вақое»¹сида битилган бўлса ҳам уларнинг табарруқ, саодатли хотираларига ҳурмат-иззат юзасидан [унинг бошдан кечирганлари] ёзилади.

Ҳазрати Соҳибқирон [Амир Темур] замонидан ҳазрати фирдавс макон [Бобур] замонигача ўтмиш подшоҳлардан ҳеч ким уларга тенг келадиган юриш қилмаган. [Бобур] ўн икки ёшлигида подшоҳ бўлдилар. 909 хижрий рамазон ул-муборак ойининг бешинчи санасида (1504 йил 22 февраль) Фарғона вилоятининг пойтахти Андижон ўлкасида хутба ўқилди. Мукамал ўн беш йил муддатда Мовароуннаҳр ўлкасида чиғатойлар, темурийлар ва ўзбеки²лар

¹ «Вақое» деб, аслида «Бобурнома» назарда тутилмоқда.

² Ўзбекилар – Шайбоний султонлар маъносида.

султонлари билан жанг ва юришлар қилдилар. Уларнинг саноғини шархлашга қаламнинг тили ожизу нотавондир. Жаҳонгирлик бобида бизнинг ҳазратимиз [Бобур] бошидан ўтказган қийинчилик ва машаққатларга кам киши дуч келган. Жанглар ва хавф-хатарлар пайтида ул ҳазрат кўрсатган довюраклик, мардлик ва сабр-тоқат камдан-кам подшоҳда учрайди.

[Бобур] икки марта қилич зарби билан Самарқандни фатҳ қилдилар. Биринчи мартада ҳазрати подшоҳ отам ўн икки ёшда эдилар ва иккинчи мартада эса ўн тўққиз ёшда эдилар, учинчи мартада йигирма икки ёшда эдилар – олти ой қамалга тушдилар. Султон Ҳусайн Мирзо Бойқародай амакилари Хуросонда бўла туриб, улардан кўмак бўлмади. Кошғардаги Султон Маҳмудхон уларнинг тоғалари эди, бироқ улар ҳам ёрдам юбормадилар. Ҳеч қаердан мадад келмагач, умидсизликка тушдилар.

Шундай бир пайтда Шоҳибекхон [Шайбонийхон], агар опангиз Хонзодабегимни бизга узатсангиз, биз ва сизнинг орамизда сулҳ тузилади ҳамда иттифокчилик алоқалари ўрнатилади, деб айтиб юбордилар.

Охири зарурат юзасидан Хонзодабегимни мазкур хонга узатиб, ўзлари ташлаб чиқдилар.

Икки юз киши пиёда [аскар] билан елкаларида чопон, оёқларида чорик, қўлларида таёқ – шу алфозда яроқсиз, Ҳазрати Ҳақ субхонаҳуга таваккал қилиб, Бадахшонот ва Кобулга юзландилар.

Қундуз ва Бадахшонотда Хўшрувшоҳ [Хусравшоҳ]нинг лашқари ва одамлари бор эди. Гарчи ёмонлик қилиб Бойсунғур мирзони шаҳид этиб, Султон

Масъуд мирзонинг кўзларига мил торгтирган эсаларда, ҳазрати подшоҳ отамизнинг хузурларига келиб мулозамат кўрсатдилар. Бу иккала подшоҳ отамизнинг амакиваччалари эдилар.

Бурунроқ ул ҳазрат [Бобур]нинг қозоқлик [қочиб юрган] пайтларида зарурат юзасидан йўллари унинг вилоятига тушганида, ул ҳазрат [Бобур]ни беандишалик ва дағаллик билан вилоятдан чиқариб юборган эди. Мардлик, инсонийлик ва мурувват намунаси бўлган ҳазрати подшоҳ [Бобур] умуман ундан қасос олиш пайдан бўлмадилар, аксинча, жавоҳир ва тилла буюмлардан қанча кўнгли тиласа, олсин, деб буюрдилар. [Хусрав] беш-олти туя ва беш-олти хачир юки билан ижозат олиб, сихат-саломат Хуросонга жўнаб кетди ҳамда ҳазрати подшоҳ [Бобур] Кобулга йўл олдилар.

Ўша даврда Кобул ҳокимлиги Зуннун Арғуннинг ўғли Муҳаммад Муқимга тегишли эди. [Зуннун Арғун] Ноҳидбегимнинг бобоси эди.

Кобулни Улуғбек Мирзонинг вафотидан кейин Абдураззоқ мирзодан олганди. Мазкур Абдураззоқ мирзо подшоҳ [Бобур]нинг амакиваччаси эди.

Подшоҳ [Бобур] ғалаба билан Кобулга келди. Икки-уч кун қалъани камал қилгач, бир неча кун ўтказиб [Муҳаммад Муқим] аҳду паймон билан Кобулни ҳазрати подшоҳ [Бобур] кишиларига топшириб, мол-дунёсини олиб Қандаҳорга, отасининг олдига кетди.

Ҳижрий 910 рабиъ ус-соний (1504 йил, сентябрь) санада Кобул фатҳ бўлди. Кобул амири бўлгандан кейин Бангашга юриш қилдилар ва бир йўла ўлжа олиб, Кобулга қайтдилар.

Ҳазрати хоним – ҳазрати подшоҳнинг она-
лари олти кун ичида иситмалаб, фоний оламдан
дорилбакога равона бўлдилар. Ҳазрати хонимни
«Наврузий» боғига кўйдилар. Боғнинг эгалари бўлган
Васил атка [ака]нинг кишиларига бир минг мисколий
танга (4,68 гр) бериб кўйдилар.

Шу аснода Султон Ҳусайн мирзодан «Биз ўзбек
[Шайбонийхон кўшини] билан жанг қилиш ни-
ятимиз бор, агар Сиз ҳам келсангиз, жуда яхши
бўлади», дея таъкид қилиб хат келди. Ҳазратнинг
Худодан тилаги ҳам шу эди. Оқибатда улар томон
йўлга отландилар.

Йўл асносида «Султон Ҳусайн мирзо учибди»,
деган хабар келади. Ҳазрати подшоҳ [Бобур]нинг
амирлари, ҳазрати Султон Ҳусайн мирзо ўтган бўлса,
йўлдан қайтиб, Кобулга кетиш айтиш муддао бўлур
эди, деб арзга еткурдилар. Ҳазрат: «Шунча йўл бо-
сиб ўтдик, энди Мирзо [Султон Ҳусайн]нинг азасини
йўқлаб қайтамиз», деб буюрдилар. Оқибатда Хуро-
сонга йўл олдилар.

Подшоҳ [Бобур] ташриф буюрганларини эши-
тиб, Бадиуззамон мирзодан ташқари ҳамма мирзо-
лар кутиб олишга чиқдилар. Султон Ҳусайн мирзо-
нинг амирларидан Бурунтуқбек ва Зуннунбек айтиб-
диларки, подшоҳ [Бобур] Бадиуззамон мирзодан ўн
беш ёшлик кичик бўлганлари учун ҳузурларида тиз
чўкиб таъзим бажо келтирсалар, муносиб бўлур эди.
Шу аснода Қосимбек айтадиларки, ёшда кичик, ле-
кин тўраликда улуғ, чунки бир неча бор қилич зўри
билан Самарқандни фатҳ қилганлар. Шунинг учун
подшоҳ [Бобур] тиз чўкиб ҳузур топса [муносиб-
ми?].

Бадиуззамон мирзо подшоҳ [Бобур]нинг таъзимига пешвоз чиқиб, хузурига қабул қилсинлар.

Шу пайтда подшоҳ [Бобур] эшикдан кириб келдилар.

Мирзо ғафлатда қолдилар, Қосимбек хазрати подшоҳнинг фўта [белбоғ]сини ечиб, Бурунтукбек ва Зуннунбекка қарата: «Мирзо пешвоз чиқиб кутиб олишига келишмаганмидик?» деди. Шу орада бутунлай саросимага тушган мирзо [Бадиуззамон] олдинга чиқиб, хазрати подшоҳни кутиб олдилар.

Хуросонда ўтказган бир неча кун мобайнида мирзолар ҳар қайсиси мезбонлик мулозаматини бажо келтирдилар, базм уюштирдилар. Барча боғ-роғларни айланиб, сайр қилдилар.

Мирзолар кишни шу ерда ўтказишни тақлиф қилдилар. «Қишдан чиққач, ўзбек билан жанг қиламиз», – дедилар. Аммо ҳеч узил-кесил қарорға келолмадилар.

Султон Ҳусайн Мирзо саксон йил давомида Хуросонни обод ва маъмур қилгандилар, аммо мирзолар отасининг жойини олти ой сақлаб туришга ярамадилар.

Подшоҳ [Бобур] уларнинг бепарволигини кўриб, ўзларининг сарф-харажатлари учун ажратилган жойларни кўриш баҳонасида Қобул томонга йўл олдилар.

Ўша йили қор қалин ёққанди. Йўлдан адашадилар. Ҳазрат [Бобур] ва Қосимбек йўлнинг яқинлигини ҳисобга олиб, ана шу йўлни ихтиёр қилгандилар. Йўкса амирлар кенгашда бошқа йўлни маслаҳат бергандилар. Амирларнинг айтганларини қилмаганлари учун улар ўзларини кўриб-кўрмасликка олиб борардилар.

Ҳазрат [Бобур] ва Қосимбек ўғиллари билан уч-
тўрт кунлаб йўлни қордан тозалашди. Қўшин орқадан
келди.

Шу алфозда Ғурбандгача келишди. У ерда
ёғий ҳазоралар ҳазратга дуч келиб, жанг қилишди.
Ҳазоралар аҳолисидан кўплаб қўй ва чорва моллари,
сон-саноксиз ашёлар подшоҳ одамлари қўлига туш-
ди. Улар ҳисобсиз ўлжа билан Кобулга юзландилар.

Пойи Минорга етишганда, Мирзохон ва Мирзо
Муҳаммад Ҳусайн Кўрагон бош кўтариб, Кобулни
камалга олишипти, деб эшитишади.

Ҳазрати подшоҳ [Бобур] Кобул аҳолисига «Биз-
лар етиб келдик, мардоналикни бой берманглар»,
деб фармон ёзиб, уларга тасалли бериб кўнглини
кўтардилар. «Биби Моҳрўй тоғининг тепасида гул-
хан ёкамиз, сизлар ҳам хазинахона тепасида гулхан
ёкинглар, токи бизнинг келганимиздан хабардор
бўлганингизни билайлик. Тонг чоғи сиз у томондан,
биз бу томондан ғанимга рўпара бўламиз». Аммо
қалъа одамлари етиб келгунча, ҳазрат жанг қилиб,
фатҳ қилгандилар.

Мирзохон подшоҳнинг ҳоласи бўлмиш онасини-
кига яширинади. Хоним охири ўғлини олиб келиб,
гуноҳидан ўтишини сўрайди.

Мирзо Муҳаммад Ҳусайн жон талвасасида
[подшоҳнинг] кичик ҳоласи бўлган ўз аёлининг
уйида ўринқопнинг ичига кириб, хизматкорига
«Устимдан боғлаб қўй», деб буюради.

Охир-оқибат, подшоҳнинг одамлари хабар топиб,
Мирзо Муҳаммад Ҳусайнни ўринқопдан чиқарадилар
ва подшоҳнинг олдига олиб келадилар. Ниҳоятки,
ҳазрат [Бобур] ҳолаларининг юз-хотирини қилиб,

Мирзо Муҳаммад Ҳусайннинг гуноҳидан ўтдилар.
Холаларининг хотирига кулфат ғубори кўнмасин деб,
хар кунгидай холаларининг уйларига борди-келди
қилар, илгаридан ҳам кўпроқ кўнглини олардилар.
Уларга ер-сув ва мулк тайин қилдилар.

Аллоҳ таолонинг инояти билан Кобулни Мирзо-
хон камалидан халос қиладилар. Ўша пайтда йигирма
уч ёшда бўлиб, фарзандсиз эдилар. Фарзанд кўришни
жуда орзу қилардилар.

Ўн етти ёшларида Султон Аҳмад мирзонинг кизи
Ойша Султонбегимдан бир қиз туғилган эди. Чақалок
бир ой ҳам яшамади. Худойи таоло Кобулнинг оли-
нишини муборак қилиб, ўн саккиз фарзанд ато этди.

Аввал окам (фарғонача «онам» маъносида)
Моҳимбегимдур – улардан ҳазрати Ҳумоюн подшоҳ,
Борбўл мирзо, Меҳржонбегим, Эшон Давлатбегим ва
Форуқ мирзо;

Яна Султон Аҳмад мирзонинг кизи Маъсума Сул-
тонбегимдан бир қизалоқ дунёга келди – у туғруқ
пайтида вафот қилди – қизига онанинг номини
кўйишди;

Дилдорбегимдан эса Гулрангбегим, Гулчех-
рабегим, Ҳиндол мирзо, Гулбаданбегим ва Олур мир-
золар тугилдилар.

Хулоса шуки, Кобулнинг олининини яхшиликка
йўйишганди: ҳамма фарзандлар Кобулда туғилдилар.
Хўстда Моҳимбегимдан Меҳржонбегим ва Дилдорбе-
гимдан дунёга келган Гулрангбегимлардан бошқаси
[Кобулда туғилган эди].

Ҳазрати фирдавс макон [Бобур]нинг катта ўғли ҳазрати Ҳумоюн подшоҳнинг туғилиши

Уларнинг муборак таваллуди сешанба кечаси зулқаъда ойининг тўртинчи куни 913 хижрий сана (7 март 1508 йил)да Кобул аркида, куёш хут буржига баробар келганида юз берди.

Худди ўша йили ҳазрати фирдавс макон амирларига ва бошқа кишиларга: «Мени Бобур подшоҳ деб аташлар», деб буюрди. Негаки ундан илгари, ҳазрати Ҳумоюн подшоҳ туғилмасдан бурун уни Бобур мирзо деб аташ одат бўлган эди. Қолаверса, шахзодаларни «мирзо» дейишарди. Улар [Ҳумоюн] туғилган йили ўзларини Бобур подшоҳ деб эълон қилдилар. Ҳазрати жаннат ошиён [Ҳумоюн]нинг туғилиш тарихини *ناخ نوى امه ناطلس* (Султон Ҳумоюнхон) ва яна *ردق زورىف هاش* (Шоҳи Фирузқадр) сўзларидан топганлар¹.

Фарзандлар туғилгандан сўнг хабар келдики, Шох Исмоил Шоҳибекхонни ўлдирипти.

Ҳазрати подшоҳ [Бобур] Кобулни Носир мирзога топшириб, ўзлари аҳли аёл ва фарзандлари – Ҳумоюн подшоҳ, Мехржонбегим, Борбўл мирзо, Маъсума Султонбегим ва Мирзо Комронлар билан бирга Самарқандга йўл олдилар. Бомдод пайтида Шох Исмоил Самарқандни фатҳ қилдилар. Мовароуннаҳр саккиз ой унинг [Бобур] қўл остида бўлди. Ака-укалар ўртасидаги мурасасизлик ва мўғул аҳлининг мухолифлиги натижасида Кўли Маликда Убайдуллахондан мағлуб бўлдилар ҳамда вилоятда бошқа қоллмадилар. Шундан сўнг Бадахшонга, кейин Ко-

¹ Араб алифбосидаги абжод ҳисоби назарда тутилган.

булга жўнадилар. Ундан сўнг хаёлидан Мовароуннаҳр орзусини чиқардилар.

910 ҳижрий сана (1505 йил)да Кобул ҳокимлиги уларнинг қўлига ўтганди.

Доим Ҳиндистонга кирсам, деб ҳавас қилардилар, лекин амирларининг раъйи сустилиги ва ака-укаларининг рози бўлмаганлиги сабабли бу ишга эришолмасди.

Ниҳоят ака-укалар кетиб, амирлардан уларнинг мақсадига қарши гапира оладиган бир кимса қолмагач, 925 ҳижрий сана (1519 йил)да икки-уч ҳамладан кейин жанг билан Бажаурни олдилар.

Худди шу куни Малик Мансур Юсуфзай (Афғоний Оғочанинг отасидир) ҳазратнинг мулозаматига келди. Ҳазрати подшоҳ [Бобур] унинг қизи Афғоний Оғочани ўз никоҳларига олиб, Малик Мансурга рухсат бердилар. Уларга от ва шоҳона сарпо иноят қилдилар. Бориб деҳқонлар ва бошқа кишиларини олиб келиб, ўз ватанларини обод қилишларини буюрдилар.

Кобулда қолган Қосимбек арзга етқуриб хат юборибдиларки, «Яна бир шахзода туғилди. Ҳинднинг фатҳ этилишини яхши аломатга йўйиб, яхши истаклар таъсирида беадаблик қилиб ёздим, энди нимани лозим топсалар, ихтиёр подшоҳнинг ўзларида». Подшоҳ ўша заҳоти Мирзо Ҳиндол деб исм қўйдилар.

Бажаур фатҳидан кейин Бҳира томонга йўл олдилар. [Бҳира]ни талон-тарож қилмадилар, унга омон бердилар. Тўрт юз лак¹ шоҳрухий (Шоҳрух мирзога мансуб тангалар) товон олиб, навкарлар сонига қараб лашкар одамларига тарқатдилар-у, Кобулга йўл олдилар.

¹ Бир лак – юз минг.

Шу аснода Бадахшон аҳолисидан арзнома келдики, «Мирзохон вафот килди, Мирзо Сулаймон хали ёш, ўзбек эса якин, бу вилоятнинг чорасини кўргайсиз, токи Бадахшон кўлдан кетмасин».

Бадахшоннинг чорасини кўргунча бўлмай, Мирзо Сулаймоннинг онаси номи ёд этилган мирзони олиб ўзлари келдилар. Ҳазрати подшоҳ [Бобур] муддаога кўра ҳамда уларнинг юз-хотири учун уй-жой ва отасининг ер-мулкини унга бердилар. Бадахшонни эса Ҳумоюн подшоҳга бердилар. Ҳумоюн подшоҳ ўша музофотга жўнаб кетди.

Унинг кетидан подшоҳ ҳазратлари билан окам (Моҳимбегим) бир неча кун бирга ўтказиш учун Бадахшонга жўнадилар. Ҳазрат Ҳумоюн подшоҳ ўша ерда қолдилар. Сўнг подшоҳ отам ва окам Кобулга қайтдилар.

Бир муддат ўтгач, Қаллот ва Қандаҳор томонга йўл олдилар. Қаллотга етиш ҳамано уни фатҳ қилиб, Қандаҳорга жўнадилар. Қандаҳор аҳолиси бир ярим йилгача қалъа ичида қамалда бўлдилар. Бир ярим йилдан сўнг оғир жангу жадаллардан кейин Худонинг инояти ила фатҳ қилдилар. Катта миқдорда зару зевар қўлга кирди. Сипоҳийлар ва лашкар аҳлига жуда кўп тилла билан туялар тарқатдилар. Қандаҳорни Мирзо Комронга бериб, ўзлари Кобулга қайтдилар.

Гуррат ул-сафар ойи 932 ҳижрий сана (17 ноябрь 1525 йил)да подшоҳлик чодир ва уй жиҳозларини ортиб, Якланга (ҳозирги номи Яковланг) тепаликларидан ошиб, Дех Яъқуб воҳасида манзил курдилар. Кечани ўша ерда ўтказиб, эртаси куни кўча-кўча Ҳиндистон томонга йўл олдилар.

925 хижрий сана (1518 й. м.) (матнда 935 й. де-
йилган) дан кейинги етти-саккиз йил орасида бир неча
марта Ҳиндистон томонга лашкар тортиб, ҳар марта-
си бир вилоят ёки паргана (хирож олинадиган ер)ни,
жумладан, Бҳира, Бажаур, Сиёлкут, Диболлпур, Лоҳур
ва бошқаларни олдилар. Бешинчи мартасида ғуррат
ул-сафар оийи 932 хижрий сана (1525 й. м.) жума куни
Дехи Яъқубда манзил тутиб, ундан Ҳиндистонга йўл
олдилар. Лоҳур, Сирҳинд ва йўл устидаги ҳар вилоятни
кўлга киритдилар. Ражаб ойининг саккизи 932 хижрий
сана (1526 йил 20 апрель) жума куни Панипатда Сул-
тон Иброҳим бинни Султон Искандар бинни Баҳлул
Лудийга қарши жангга саф тортдилар. Аллоҳнинг ино-
яти билан ғолиб келдилар. Бу жангда Султон Иброҳим
ўлдирилди. Бу фатҳ фақат Аллоҳнинг марҳамати ила
кўлга киритилди. Негаки Султон Иброҳимнинг 180
минг отлик аскар ва бир ярим минггача маст филлари
бор эди. Подшоҳ ҳазратларининг лашкари эса савдо-
гарлар ва яхши-ёмон билан бирга ўн икки минг киши
эди. Жангга яроқли аскар бор-йўғи 6–7 минг киши эди.

Бешта подшоҳнинг хазинаси уларнинг [Бобур]
кўлига тушди, ҳаммасини бўлиб бердилар. Ўшанда,
Ҳиндистонда ўтмиш подшоҳларнинг хазинасини
сарфлаш айб иш ҳисобланади, балки унинг ёнига
кўшиб кўпайтиришади, ҳазратлари уни аксини қилиб,
борлик хазинани тарқатиб бердилар, дейишади.

Хожа Калонбек «Ҳиндистон хавоси мизожим-
га тўғри келмаяпти» деб бир қанча марта Кобулга
рухсат тиладилар. «Агар рухсат бўлса, бироз муддат
Кобулда бўлсам», – дедилар. Ҳазратлари хожадан жу-
доликка сира рози эмасдилар. Ахийри хожа ҳаддан
ортиқ зорланиб кўймагач, рухсат бердилар.

«Ҳамоноки кетадиган бўлсангиз, Султон Иброҳимнинг фатҳидан қўлга тушган хинд совғаларидан валинеъматларга, опа-сингилларга ва ҳарам аҳлига бериб юбормоқчимиз, ўзингиз билан бирга олиб кетасиз. Муфассал рўйхатини берамиз, ўшанга қараб тарқатасиз. Айтинг, ҳар бир бегим боғ ва девонхонада алоҳида подшоҳий чодирлар тутсинлар, яхшилаб маърака ўтказиб, тўла-тўқис ғалаба қозонилгани шукронасига Ҳақ субҳонаху ҳақларига дуо қилсинлар», деб буюрдилар. Рўйхатга биноан, ҳар бир бегимга Султон Иброҳимнинг хос ўйинчиларидан бир раққоса, бир жавоҳир, лаъл, марварид, ёкут, олмос, зумрад, феруза, забаржад ва шунга ўхшаш нарсалар тўла тилла лаган, садаф, товоқча тўла ашрафий (Шоҳ Ашрафга мансуб тилла танга), яна икки товоқда шоҳрухий (Шоҳрух мирзога мансуб тилла танга) ҳамда тўққиз-тўққиз ҳар хил матолар; [валинеъматларга] тўрт товоқ ва бир ўйинчи, бир лаган жавоҳир, бир товоқ ашрафий ва шоҳрухий [тангалар] ҳукм қилгандилар. Валинеъматларга совға қилган ўша лагандаги жавоҳир ва ўйинчиларни элтиб берсинлар, бошқа совғаларни ундан кейин қўйсинлар, деб амр қилдилар. Опа-сингиллар, фарзандлар ва ҳарам аҳли, қариндошлар, бегимлар, оғалар, энагалар, кўкалар, оғачалар ва барча дуоғўйларга алоҳида-алоҳида жавоҳир, ашрафий, шоҳрухий ва матолардан шу тартибда бердилар. Ўша зикр қилинган девонхона ва боғда уч кунгача маъракаю хурсандчилик давом этди. Бундан бошлари осмонга етиб, ҳазратнинг ҳаққи ва давлатига дуойи фотиҳа қилиб, шукроналик саждасини адо этдилар.

Хожа Калонбекнинг кўлига Миршаб [Муҳаммад] амакиларига атаб уч подшоҳий сир¹ катта ашрафий бердилар. «Агар миршаб, подшоҳ ҳазратлари менга нима бериб юбордилар, деб сўраса, бир ашрафий [танга] деб жавоб берасиз», – дея Хожа [Калонбек]га тайинлаган эдилар. Аслида ҳам бир ашрафий эканлигидан таажжубланиб, уч кунгача койиндилар.

«Ашрафийни тешиб, кўзини боғлаб, бўйнига осиб ҳарам ичкарисига киритинглар», – деган ҳукм бўлган эди. Ашрафийни тешиб бўйнига осилган ҳамоно, унинг оғирлигидан бетоқат бўлиб, изтиробга тушиб миннатдорчилик билдирдилар. Ашрафийимни тортиб олмасин, деб икки кўллаб тутиб, турфа ҳолатга тушарди. Ҳар бир бегимларга ўн-ўн икки ашрафийдан тортиқ қилдилар, ҳаммаси бўлиб етмиш-саксон ашрафий бўлди.

Хожа Калонбек Кобулга келганидан кейин Аграда Ҳумоюн подшоҳ ва барча мирзолар, султонлар, амирлар хазинадан тортиқ қилдилар. Ён-атроф ва вилоятларга фармонлар юбориб, ҳар киши бизнинг мулозимлигимизга келса, айниқса, отамиз ва боболаримизга хизмат қилган кимсаларга ҳар томонлама риоятини қилгумиздир, агар келсалар, инъомларимизга мушарраф бўлғайлар, дея таъкид қилдилар.

«Кимки Соҳибқирон ёки Чингизхоний наслидан бўлса, бизнинг даргоҳимизга келсинлар. Ҳақ субҳонаху Ҳиндистон мамлакатларини бизга ато қилди, келиб давлатни биз билан баҳам кўргайлар».

Султон Абу Саид мирзонинг қизларидан олти бегим: Гавҳаршодбегим, Фаҳри Жаҳонбегим, Хадича

¹ Бир сир – 441 г.

Султонбегим, Бадиъ ул-Жамолбегим, Окбегим, Султон Бахт, подшоҳнинг тоғаси Султон Маҳмудхоннинг кизи Зайнаб Султон хоним, подшоҳ хазратларининг кичик тоғаси Олачахоннинг кизи Муҳиб Султон хоним келдилар. Сирасини айтганда, ҳамма бегимлар ва хонимлар тўқсон бир киши эди. Уларнинг барчасига ўзлари истаганча ер-мулк ва инъомлар тайин килдилар.

Аграда ўтказган тўрт йил давомида ҳар жума куни [Бобур] аммаларини йўқлаб борарди. Бир куни ҳаво ниҳоятда иссиқ эди ва хазрати окам (онам) айтдилар: «Ҳаво ниҳоятда иссиқ, агар бир жума бормай кўя қолсангиз, не бўлғай? Бегимлар бундан ранжирмасалар керак!» Подшоҳ [Бобур] окамга дедилар: «Моҳим, бу сўзларни гапиришинг ажабланарли. Отасидан ва акаларидан айрилган хазрати Абу Саид мирзонинг кизларидан мен кўнгил сўрамасам, қандай бўларкин?»

Хожа Қосим меъморга ҳукм килдилар: «Мен сенга бир яхши вазифа топшираман, у ҳам бўлса – аммаларимнинг саройда қандай муҳим ишлари ва хизматлари бўлса, валинеъматларнинг саройдаги хизматларини бажонидил [бизга] тақдим этгайсан».

Аграда сувнинг у томонида иморатлар [барпо қилишни] буюрдилар. Ҳарам ва боғнинг ўртасидаги тошдан қурилган уй-хилватхонани ҳамда девонхонада ҳам тошдан иморат кўтарган эдилар. Уйнинг ўртасида бир ҳовуз, уйнинг тўрт минорасида тўрт хужра, дарёнинг қирғогида чўвганди [шийпон] барпо қилгандилар. Дҳолпурда бир яхлит тошдан ўнга ўн [газ] қилиб ҳовуз қуришни буюргандилар, қачон бу ҳовуз битса, унга тўлдириб шароб қуяман, дер-

дилар. Рано Санго жангидан илгари шаробдан тавба қилганлари учун лимон шарбати билан тўлдирдилар.

Султон Иброҳимнинг фатҳидан кейин бир йил ўтгач, Рано сон-саноксиз лашкар билан Манду тарафдан пайдо бўлди.

Подшоҳ ҳазратларининг хизматларини бўйнига олган амирлар, рожалар ва ройлар – ҳаммаси ёғий бўлиб Ранога бориб қўшилдилар. Кўли Жалолдан тортиб Самбал ва Ропригача барча парганалар, рой ва рожалар, афғонлар ёғий бўлиб, икки юз мингга яқин отлик аскарлар тўпланди.

Шу пайтда мунажжим Муҳаммад Шариф: «Подшоҳ ҳазратлари [Бобур] ҳозир жанг қилмаса, давлатга муносиб иш қилган бўлур, чунки саккиз юлдуз қаршида турипти», – деб лашкар кишиларига айтади.

Подшоҳ лашкарлари ажаб бир ҳайронликда қолиб, чуқур ўй-ғамга толдилар ва саросимага тушиб қолдилар. Лашкар аҳлининг бу ҳолатини кўриб, ҳар томонлама мулоҳаза қилиб кўрдилар.

Ғаним яқинлашиб келгач, муборак хотирларига келган тадбир шу бўлдики, қочиб кетган ва ёғий бўлганлардан қолган барча амирлар, хонлар ва султонлар – каттаю кичик, асилу фақирга тўпланишни буюрдилар. Уларнинг барчаси йиғилиб келишдилар. Уларга қараб дедиларки: «Бизнинг турган жойимиз билан ватан ва ўрганган шаҳарларимиз орасидаги йўл неча ойлик эканини биласизларми ўзи? Кишиларимиз мағлуб бўладиган ўша кундан Худонинг ўзи сақласин! Навзанбиллаҳ! Биз қаерда-ю, ватанимиз, шаҳримиз қаерда?! Ишимиз ажнабийлар ва бегоналар кўлига тушади. Бас, бу икки йўлдан бирини танла-

шимиз керак: агар ғанимни ўлдирсак, ғозий бўламиз, агар ўлсак, шаҳид кетамиз. Ҳар икки тақдирда ҳам бизнинг фойдамиз – буюклар даражаси ва буюклар мартабасидир».

Ҳаммалари яқдиллик билан розилик бердилар. Хотинталок бўлайлик, деб Қуръон олиб қасам ичдилар, дуойи фотиҳа қилдилар: «Подшоҳ, иншооллох, токи танимизда бир қатра қон қолгунича, жонимизни фидо қилишга тайёрмиз», дедилар.

Рано Санго жангидан икки кун олдин подшоҳ хазратлари [Бобур] шаробдан тавба қилгандилар, [нафақат бу] балки барча ман қилинган ишлардан тавба қилгандилар.

Мардоналик, яқдиллик ва бирдамликка даъво қилувчи тўрт юз таникли йигитлар улар билан ҳамжиҳатлик ва тобелик аломати сифатида подшоҳ хазратлари туфайли [шаробдан] тавба қилдилар. Барча ман қилинган асбоб-анжом, тилла ва қумуш буюмлар: пиёла, кўза ва бошқа нарсаларни синдириб, бева-бечора, мискинларга тортиқ қилдилар.

Чор атрофга қатъий таъкид қилиб фармонлар жўнатдилар, бож ва тамғо солиғидан, ғалла закотидан, номашруъ мажбуриятлардан озод қилинсин, ҳеч бир кимса савдогарларнинг борди-келдисига ҳалал бермасин, маъмурчилик ва хотиржамликда келдикетди қилишларига йўл берсин, деб буюрдилар.

Рано Санго билан жанг бўладиган кунга ўтар кечаси Қосим Ҳусайн мирзо, Султон Ҳусайн мирзонинг қизидан тугилган невараси, Ойша Султон-бегимнинг ўғли Хуросондан келибди, деган хабар келди. Қосим Ҳусайн мирзо 10 курух¹ жойга етиб

¹ Курух – икки миль.

келди, дейишди. Бу хабарни эшитиб ҳазратнинг [Бобур] кўнгиллари тоғдай кўтарилди. «Уларнинг ёнларида неча киши бор экан?» – деб сўрадилар. Суриштирилса, ўттиз-қирк чамаси отлик аскар экан. Шу захоти ярим кечада мукаммал курулланган минг отликни юбордилар. Ўша кечанинг ўзида бирга қайтишди. [Бу] иш ғаним кишилари ва бегоналар билиб қўйсин, кўмак етиб келди, вақтида келди, деб амалга оширилди. Ким бу режа ва тадбирни эшитган бўлса, олқишлайди.

Ўша куннинг эртасига 933 ҳижрий сана жумод ул-аввал ойида (1527 йил февраль) Сикри тоғ этакларида (ҳозир бу тоғ тепасида Фатхпур барпо бўлган) Рано Санго билан жангга саф тортилди ва Аллоҳнинг инояти билан ғалаба қозониб, ғозий бўлдилар.

Рано Санго устидан ғалаба қозонганларидан бир йил ўтгач, окам [онам] Моҳимбегим Кобулдан Ҳиндистонга келдилар. Бу ҳақир [Гулбадан] ҳам улар билан бирга опа-сингиллардан олдин келиб, подшоҳ отамларнинг хизматларига ҳозир бўлдим. Окам [онам] Кўл [Жалол]га етганларида подшоҳ ҳазратлари [Бобур] иккита тахтиравон билан учта отлик юбордилар. Кўлдан Агра томонга жадал жўнадилар. Подшоҳ ҳазратлари Кўли Жалолийга бориб кутиб оламан деган ниятлари бор эди. Намози шом пайти бир киши келиб: «Ҳазратларини [Моҳим] икки курух [~ 4 миль] жойда қолдириб келдим», – деди.

Отам ҳазратлари от келтиргунларича ҳам сабри чидамай, пиёда йўлга тушдилар ва Моҳим ойимлар [нанача]нинг юклари олдида учрашдилар. Окам [онам] пастга тушмокчи бўлдилар, подшоҳ отам қўймадилар ва окамнинг жиловларида уйгача пиёда келдилар.